

kako obrazovati aktivne građane u strukovnim škola

MODELI GRAĐANSKOG
I POLITIČKOG OBRAZOVANJA
U STRUKOVNOM OBRAZOVANJU
U HRVATSKOJ

GONG

AUTORICA
Eli Pijaca Plavšić

DIZAJN
Bojan Crnić

NAKLADNIK
Gong

IZVRŠNA DIREKTORICA
Oriana Ivković Novokmet

Zagreb, srpanj 2026.
ISBN 978-953-7960-71-1

Publikacija je sufinancirana sredstvima Europske unije i Nacionalne zaklade za razvoj civilnog društva. Stajališta izražena u ovoj publikaciji isključiva su odgovornost Gong-a i ne održavaju nužno stajališta donatora.

**Financijski
podržava**

Nacionalna
zaklada za
razvoj
civilnoga
društva

**Sufinancira
Europska unija**

Sažetak

Ovo analitičko izvješće bavi se problemom isključivanja građanskog i političkog obrazovanja iz strukovnih škola u Hrvatskoj kao posljedicom reforme strukovnog obrazovanja provedene u punoj primjeni od školske godine 2024./2025. Naime, ovom reformom, do sada obavezni predmet u strukovnim školama (trogodišnjim, četverogodišnjim) Politika i gospodarstvo (PiG), transformira se u izborni modul čime značajan dio populacije učenika strukovnih škola (koji čine više od 70% ukupnog broja srednjoškolaca u Hrvatskoj) ostaje bez sustavnog pristupa razvoju temeljnih građanskih i političkih kompetencija.

Analizom dostupnih empirijskih istraživanja, policy dokumenata i nalaza provedenih fokus grupa s nastavnicima i ravnateljima strukovnih škola te intervju s akademskom zajednicom i ključnim dionicima, identificirani su ključni uzroci problema te su predložena četiri modela koja bi osigurali razvoj temeljnih vještina za učenike strukovnih škola (*temeljne vještine*¹). Evaluacijom opcija prema kriterijima relevantnosti, koherentnosti, učinkovitosti i održivosti, rad zaključuje kako je optimalno rješenje kombinacija integriranog modela s obveznim skupovima ishoda učenja i strukturiranog modela s portfeljem aktivnog građanstva, uz jasno definiran kompetencijski okvir na nacionalnoj razini. Preporuke ovog rada planiraju se uputiti Ministarstvu znanosti, obrazovanja i mladih (MZOM) te Agenciji za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih (ASOO).

1

2025 European Commission's Communication on the Action Plan on Basic Skills: „Temeljne vještine čine osnovu koja pojedincima omogućuje da postanu neovisni, bolje informirani i pripremljeni, angažirani i aktivni građani, čime doprinose zaštiti naše demokracije i temeljnih vrijednosti u kontekstu rastuće političke polarizacije, narušenog povjerenja u institucije i sve veće manipulacije informacijama. Nedostatak tih vještina nije gubitak samo za pojedinca, nego i za naša europska društva.”

Uvod

Demokratsko društvo pretpostavlja građane koji razumiju institucije u kojima participiraju, prepoznaju mehanizme političke participacije i sposobni su kritički vrednovati informacije kojima su svakodnevno izloženi. Obrazovni sustav ključan je posrednik u stjecanju tih kompetencija. Reforma strukovnog obrazovanja u Hrvatskoj, koja je u svim trogodišnjim i četverogodišnjim strukovnim programima od školske godine 2024./2025. transformirala obvezni predmet Politika i gospodarstvo (PiG) u takozvani izborni modul², otvorila je pitanje na koji način sustav osigurava minimalni skup građanskih i političkih kompetencija za sve učenike bez obzira na strukovni program koji pohađaju.

Istraživačko pitanje ovog analitičkog izvještaja glasi:

Koji su alternativni modeli građanskog/političkog obrazovanja u strukovnim školama u Hrvatskoj najučinkovitiji za razvoj temeljnih građanskih i političkih kompetencija učenika trogodišnjih i četverogodišnjih strukovnih programa, u kontekstu aktualne reforme strukovnog obrazovanja?

Namjera rada je identificirati problem, ponuditi evaluaciju alternativnih rješenja i formulirati konkretne preporuke relevantnim donositeljima odluka. Rad je usmjeren prema Ministarstvu znanosti obrazovanja i mladih (MZOM) i Agenciji za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih (ASOO) kao kreatorima obrazovne politike u Hrvatskoj, a rezultati su relevantni i za organizacije civilnog društva koje aktivno prate razvoj građanskog i političkog obrazovanja u Hrvatsko te svim zainteresiranim pojedincima i institucijama koje smatraju kako je škola mjesto gdje se trebaju usvajati građanske i političke kompetencije.

S obzirom na najavljenju evaluaciju reforme strukovnog obrazovanja i projekta „Modernizacija strukovnog obrazovanja“ (Agencija za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih, 2017) nakon 2027. godine, otvara se prostor za zagovaranje novih, učinkovitijih modela koji će kroz ovaj rad biti predloženi relevantnim donositeljima odluka i kreatorima obrazovnih politika (MZOM, ASOO).

2 Modul se može realizirati kao obvezni, izborni ili fakultativni modul. Svi moduli koji su napisani kao obvezni moduli su obvezni dio kurikulumu u svim školama i temelj su kvalifikacije. Izborni moduli su moduli koji se ovisno o specifičnosti i potrebi lokalne zajednice, učenika mogu odabrati od strane pojedine škole. Odnosno, različite škole će moći realizirati različite izborne module. Osim preuzimanja već izrađenih modula, škola može izraditi nove izborne module uz uvažavanje propisanih procedura odobravanja skupa ishoda učenja (SIU) i izbornih modula

Metodologija

Rad se temelji na analizi sekundarnih izvora (*desk research*) poput analize literature, nacionalnih i međunarodnih dokumenata, dostupnih nacionalnih i međunarodnih istraživanja te kvalitativnom istraživanju koje uključuje fokus grupe i polustrukturirane intervjue. Kvalitativni dio istraživanja uključivao je dvije fokus grupe provedene tijekom ožujka 2026. godine: jednu s nastavnicima strukovnih škola (N=5) i jednu s ravnateljima strukovnih škola (N=3) te 4 intervjua (N=4) s predstavnicima Agencije za strukovno obrazovanje, Instituta za društvena istraživanja, Učiteljskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu te Fakulteta političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu. Sudionici su odabrani metodom namjernog uzorka s ciljem uključivanja različitih perspektiva iz sustava strukovnog obrazovanja. Fokus grupe i intervjui trajali su između 60 i 90 minuta te su provedeni online i uživo. Podaci su analizirani metodom tematske analize, pri čemu su identificirani ključni obrasci i prepreke vezane uz provedbu građanskog i političkog obrazovanja u strukovnim školama. Nalazi fokus grupa korišteni su kao ilustrativni kvalitativni uvidi i nadopuna analizi literature i policy dokumenata.

Ograničenja rada odnose se na ograničen broj i selekciju sudionika u kvalitativnom dijelu istraživanja, te na činjenicu da su efekti reforme u tijeku i da nalazi i rezultati evaluacije još nisu dostupni. Preporuke su stoga utemeljene na kombinaciji komparativnih analiza, mišljenja dionika i teorijskog okvira.

Opis problema

Jedna od najopsežnijih studija o građanskom obrazovanju u europskim zemljama (Eurydice Report, 2017; prema Šalaj, 2024), koja opisuje situaciju u čak 36 zemalja, napominje da u većini analiziranih država *“obrazovne vlasti posvećuju manju pozornost građanskom obrazovanju u strukovnim školama u usporedbi s drugim vrstama škola”*. To zanemarivanje građanskog obrazovanja u strukovnim školama predstavlja ozbiljnu grešku u procesu izgradnje demokratske političke kulture (Šalaj, 2024). Ovo potvrđuju rezultati istraživanja koji upućuju na to da učenici strukovnih škola imaju značajne nedostatke u svojim političkim kompetencijama (Baketa et. al., 2021). Politička pismenost učenika strukovnih škola u Hrvatskoj sustavno je ispod razine njihovih vršnjaka u gimnazijskim programima, a razlika između trogodišnjih i četverogodišnjih strukovnih programa dodatno je izražena. Primjerice, istraživanje o političkoj pismenosti učenika završnih razreda srednjih škola u Hrvatskoj, koje se provodilo u tri različita vremenska razdoblja (razdoblje od 2010. do 2021. godine), dosljedno i jasno pokazuje da su učenici strukovnih škola u pogledu političke pismenosti statistički lošiji od učenika gimnazija (Šalaj, Gvozdanović i Horvat, 2024). Ova

istraživanja pokazuju kako je razina političkog znanja učenika u promatranom razdoblju ostala relativno niska (Baketa et. al , 2021). Dodatno, učenici trogodišnjih strukovnih programa kontinuirano postižu slabije rezultate u usporedbi s četverogodišnjim strukovnim i gimnazijskim programima. Bitno je naglasiti i kako ovi rezultati izravno osporavaju učinkovitost dosadašnjeg modela (obvezni predmet PiG u trajanju od dva sata tjedno) koji očigledno nije dao zadovoljavajuće rezultate, no istovremeno ukazuje kako daljnje smanjenje sustavnog pristupa građanskom i političkom obrazovanju neće riješiti problem, već ga još dodatno produbiti.

Institucionalna struktura obrazovnog sustava nije neutralna prema razvoju građanskih kompetencija. U komparativnoj analizi podataka iz European Social Survey (2002.–2012.) pokazalo se kako su učenici strukovnih programa manje politički angažirani od vršnjaka u općeobrazovnim programima (Van de Werfhorst, 2017) te se zaključuje kako institucionalna struktura obrazovnog sustava može izravno utjecati na demokratsku jednakost, drugim riječima kako odabir modela obrazovnog sustava nije samo pedagoška, nego i politička odluka sa značajnim implikacijama na demokratski sustav. U europskom kontekstu, sustavna marginalizacija građanskog i političkog obrazovanja u strukovnim školama nije specifična samo za Hrvatsku. Studija iz Švedske (Rosvall i Nylund, 2024.) pokazuje kako strukovni sustavi dominantno daju prednost praktičnim i tehničkim vještinama, čime se sistemski ograničava prostor za razvoj apstraktnog, konceptualnog znanja potrebnog za demokratsko sudjelovanje. Debowski et al. (2025.) u komparativnoj analizi razvoja demokratskog građanstva u europskim sustavima strukovnog obrazovanja (Poljska, Škotska, Švedska, Norveška, Engleska) naglašavaju da je taj razvoj složen, višedimenzionalan proces koji se ne može svesti samo na uvođenje novog predmeta ili modula. Ključne dimenzije koje autori identificiraju (vrednovanje, inkluzija i smislena participacija učenika) ukazuju na potrebu za sustavnim pristupom koji transformira organizaciju učenja i uključenost svih dionika, a ne samo kurikularni sadržaj. Autori se oslanjaju na Referentni okvir kompetencija za demokratsku kulturu Vijeća Europe (RFCDC³), koji definira 20 kompetencija raspoređenih u četiri domene: vrijednosti, stavovi, vještine te znanje i kritičko razumijevanje (Council of Europe, 2024). Vijeće Europe (Council of Europe, 2025) eksplicitno navodi kako razvoj kompetencija za demokratsku kulturu zahtijeva integrirani pristup koji uključuje kurikularne, nastavne i evaluacijske mehanizme, te aktivno uključuje poslodavce i organizacije civilnog društva. Tommasi et al. (2021.) u pregledu literature o razvoju kritičkog mišljenja i medijske pismenosti u inicijalnom strukovnom obrazovanju pokazuju kako dominantna usmjerenost strukovnog obrazovanja na tehničke vještine zanemaruje metakognitivne kompetencije koje su neophodne za aktivno građanstvo.

3 Više o referentnom okviru (RFCDC): [POVEZNICA](#)

U kontekstu Hrvatske pokazuje se (Baketa, 2025) kako je sustav građanskog obrazovanja fragmentiran i ovisan o lokalnim inicijativama koje potiču od osnivača škola, točnije jedinica lokalne i regionalne samouprave (primjerice u Gradu Zagrebu program “Zajednica aktivnih građana”⁴, program „Škola i zajednica”⁵, riječki model Građanskog odgoja i obrazovanja⁶), dok Farah et al. (2025) u studiji slučaja koja uključuje više analiziranih zemalja (uz Hrvatsku) identificiraju institucionalne prepreke i nedostatak sustavne podrške kao ključne faktore koji ograničavaju provedbu građanskog obrazovanja u strukovnim školama. Udruga Gong (GONG, 2026) u svojoj analizi konteksta aktualnih reformi u strukovnom obrazovanju posebno upozorava da smanjenje prostora za građansko i političko obrazovanje može negativno utjecati na razvoj otpornosti mladih prema dezinformacijama što je posebno relevantno u kontekstu aktualnih društvenih i političkih izazova lokalno i globalno.

Ukratko, glavni nalazi različitih analiziranih sekundarnih istraživanja korišteni u izradi ove analize ukazuju na sljedeće:

- ▶ Strukturalni problem provedbe političkog/građanskog obrazovanja u europskom kontekstu (zajednički brojnim analiziranim zemljama) uglavnom se odnosi na nedovoljan broj sati, nedovoljnu ili neadekvatnu pripremljenost nastavnika, nedostatak materijala prilagođenih strukovnim školama, izostanak evaluacije provedbe.
- ▶ Političko/građansko obrazovanje u Europi najčešće se provodi kroz kombinaciju modela (zasebni predmet, integrirani predmet kroz različite sadržaje, međupredmetni pristup).
- ▶ Literatura naglašava važnost didaktičkih pristupa koji pomažu nastavnicima planirati građansko/političko obrazovanje u strukovnom kontekstu, drugim riječima potrebna je opsežna i praktična (*hands on*) edukacija provoditelja.
- ▶ Učenici strukovnih škola često imaju smanjen pristup znanju koje omogućuje kritičko promišljanje društva što direktno utječe na njihovu aktivnu participaciju u društvenim i političkim procesima.

4 [POVEZNICA](#)

5 [POVEZNICA](#)

6 [POVEZNICA](#)

U kontekstu trenutnog javno - političkog okruženja potrebno je istaknuti kako se razlog za provedbu reforma strukovnog obrazovanja u Hrvatskoj temeljio na dva ključna argumenta (Vlada Republike Hrvatske, 2021; Agencija za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih, 2017):

- ▶ prilagodba obrazovnog sustava potrebama tržišta rada budući da godinama na račun strukovnog obrazovanja stižu prigrivori da sustav ne uspijeva u potpunosti pripremiti učenike za stvarne zahtjeve poslodavaca te
- ▶ modernizacija zastarjelih kurikuluma kroz povećanje udjela učenja temeljenog na radu⁷ (UTR).

Donositelji odluka argumentiraju kako PiG i drugi općeobrazovni predmeti nisu ukinuti, nego integrirani u modularne strukture strukovnih kurikuluma. Međutim, transformacija obveznog predmeta u izborni modul⁸ znači kako škole mogu, ali i ne moraju, ponuditi taj sadržaj, a učenici mogu, ali i ne moraju, odabrati taj modul. Time je sustavna obveza razvoja građanskih/političkih kompetencija zamijenjena tržišnom logikom izbora, koja u praksi funkcionira različito ovisno o školi, ravnatelju i lokalnoj zajednici.

Nastavnici_e i predstavnici_e organizacija civilnog društva, uključujući sindikate, upozoravali su tijekom procesa izrade novih kurikuluma kako izborni moduli nisu adekvatna zamjena za obvezni predmet i kako postoji realna opasnost da će učenici (posebno trogodišnjih škola) ostati bez minimalnog broja ishoda učenja vezanih uz političku i građansku pismenost. Posebnu zabrinutost izrazili su nastavnici PiG-a u

7 Učenje temeljeno na radu (UTR) sastavni je dio strukovnog obrazovanja i provodi se kod poslodavca i/ili u ustanovi za strukovno obrazovanje, koja može biti i regionalni centar kompetentnosti te kombinirano. Učenje temeljeno na radu se odnosi na sve aktivnosti koje se realiziraju u standardnoj učionici, u specijaliziranim učionicama odnosno praktikumima, kod poslodavca, u regionalnim centrima kompetentnosti. Kroz učenje temeljeno na radu učenik se stavlja u stvarne radne situacije te u stvarnim ili simuliranim uvjetima rješava zadatke, probleme povezane sa zahtjevima vlastitog zanimanja. UTR je raspisan u postotnom udjelu u cjelokupnom modulu što znači da škola ovisno o svojim mogućnostima može realizirati s većim ili manjim udjelom VPUP (Vođeni proces učenja i poučavanja) ovisno o UTR-u.

8 Izborni modul u kontekstu reforme strukovnog obrazovanja modul je koji se ovisno o specifičnostima i potrebama lokalne zajednice može odabrati od strane pojedine škole. Za razliku od obveznih modula koji su temelj svake kvalifikacije, različite škole mogu realizirati različite izborne module. Škola može i izraditi nove izborne module uz uvažavanje propisanih procedura odobravanja od strane ASOO-a.

strukovnim školama koji su, i kroz fokus grupe provedene u okviru ovog rada, identificirali nedostatak kadrovskih kapaciteta za međupredmetnu integraciju, prenatrpanu satnicu strukovnih programa te nejasnu podjelu odgovornosti za provedbu građanskog i političkog obrazovanja kao tri ključne prepreke za implementaciju bilo kojeg alternativnog modela.

Raspoložive opcije za obrazovnu politiku

ANALITIČKI OKVIR

Kako bi se četiri predložena modela mogla sustavno usporediti, provedena je njihova evaluacija prema pet standardnih evaluacijskih kriterija javnih politika: djelotvornosti (stupanj u kojem politika postiže postavljene ciljeve), učinkovitosti (odnos uložених resursa i postignutih rezultata), relevantnosti (usklađenost politike s identificiranim problemom i potrebama ciljne skupine), koherentnosti (usklađenost mjera unutar same politike te s drugim politikama, ponajprije s provedenom reformom strukovnog obrazovanja) i održivosti (trajnost učinaka nakon završetka intervencije).

Svaki je model na svakom kriteriju ocijenjen na trostupanjskoj skali (✓ slabo, ✓✓ umjereno, ✓✓✓ snažno), pri čemu ocjene proizlaze iz analize prednosti i nedostataka pojedinih modela te iz empirijskih i komparativnih nalaza prikazanih u ovom izvješću. Tablica s ocijenjenim evaluacijskim kriterijima nalazi se niže u tekstu u poglavlju Zaključci i preporuke (str.17).

Predloženi alternativni modeli građanskog/ političkog obrazovanja u strukovnim školama

Model 1

POVRATAK STRUKTURIRANOG PREDMETA (POLITIKA I GODPODARSTVO - PiG KAO PREDMET)

Ovaj model podrazumijeva vraćanje Politike i gospodarstva (PiG) kao zasebnog obveznog predmeta u strukovnim programima, ali s prilagodbama koje bi prema riječima sudionika fokus grupa bile sljedeće:

- ▶ promjena naziva predmeta u smjeru naglašavanja građanskih i političkih kompetencija (bez dijela vezanog uz ekonomiju i gospodarstvo),
- ▶ pomicanje izvođenja predmeta u 2. razred umjesto 3. ili 4. (s ciljem ranijeg dosezanja učenika, posebno onih u trogodišnjim programima) te
- ▶ eventualno smanjivanje satnice predmeta uz jasno definiranje prioriternih ishoda te dodavanje alternativnih načina poučavanja (projektna nastava, terenska nastava).

Prednosti modela su jasna kurikularna pozicija, osigurana satnica i identificirani nositelji provedbe. Nedostaci proizlaze iz trenutne arhitekture same reforme. Povratak predmeta nije teško provediv zbog modularnosti same po sebi (modularna reforma primarno reformira strukovni dio kurikula) nego zbog načina na koji je reforma provedena. Zajednički nastavni plan, kojim je PiG bio propisan kao obvezni predmet s fiksnom tjednom satnicom jednakom za sve programe, više ne postoji. Umjesto njega za svaku je kvalifikaciju donesen zaseban kurikulum (više od 120 njih), u kojem je općeobrazovni dio ograničen na otprilike 20 – 25 % ukupnih sati, odnosno CSVET bodova⁹, ovisno o razini kvalifikacije, a ta je kvota već raspodijeljena na predmete koji su reformom zadržani (npr. Hrvatski jezik, Matematiku, strani jezik,

9 CSVET bodovi - mjera kojom se u modularnom strukovnom obrazovanju iskazuje opterećenje učenika potrebno za svladavanje određenih ishoda učenja. Oni ne predstavljaju ocjene, već prikazuju opseg i vrijeme potrebno za stjecanje pojedinih vještina. Jedan CSVET bod obuhvaća prosječno 25 sati rada učenika, što uključuje nastavu, učenje temeljeno na radu (vježbe, praksa) i samostalni rad

Tjelesnu i zdravstvenu kulturu, Povijest, Geografiju te Vjeronauk/ Etiku) (ASOO, 2025.; MZOM, 2025.). Ponovno uvođenje PiG-a kao obveznog predmeta zahtijevalo bi stoga izmjenu svih donesenih kurikuluma kvalifikacija i smanjivanje satnice drugih predmeta ili modula, što model čini teško provedivim, iako ne i nemogućim, te nosi rizik da se reduciranom satnicom narušava minimalna kvaliteta očekivanih postignuća.

Model 2

INTEGRACIJA U POSTOJEĆE MODULE KROZ SKUPOVE ISHODA UČENJA

Ovaj model podrazumijeva integraciju sadržaja građanskog i političkog obrazovanja kroz formalno definirane skupove ishoda učenja¹⁰ unutar već postojećih strukovnih modula. Radi se o provlačenju građanskih i političkih kompetencija kroz ishode učenja unutar različitih strukovnih predmeta neovisno o tome o kojem se strukovnom programu radi, uz sustavnu međupredmetnu suradnju nastavnika PiG-a, etike i strukovnih nastavnika.

Prednosti su visoka koherentnost s reformskom logikom i obveznost provedbe ako su skupovi ishoda propisani kurikulumom. Ključni nedostatak je rizik da nastavnici strukovnih predmeta nemaju kompetencije za provedbu sadržaja građanskog obrazovanja, što model čini ovisnim o intenzivnom stručnom usavršavanju i sustavnoj međupredmetnoj suradnji. Šalaj (2024.) u komparativnoj analizi europskih praksi potvrđuje da ovaj model funkcionira samo uz jasno definirane obvezne ishode na nacionalnoj razini i sustavnu podršku nastavnicima.

10 Skup ishoda učenja (SIU) - najmanji cjelovit skup povezanih ishoda učenja iste razine, obujma i profila – odgovor na potrebe tržišta rada za brzim promjenama kompetencija

Model 3

KOMBINIRANI MODEL

Ovaj model podrazumijeva obavezni modul za sve učenike strukovnih škola bez obzira na to koji program pohađaju. Model se odnosi na opterećenje učenika od 2 CSVET boda (2X25 sati=50 sati) u i to na sljedeći način:

- ▶ 30 sati kroz Vođeni proces učenja i poučavanja¹¹ (VPUP) i 10 sati kroz Učenje utemeljeno na radu¹² (UTR). To se odvija kroz tzv. Portfelj aktivnog građanstva koji započinje u 2. razredu te se, ovisno o odluci škole, može protegnuti na 3. i eventualno 4. razred. On je definiran skupovima ishoda učenja i realiziran kroz Učenje temeljeno na radu (UTR), projektnu i terensku nastavu te suradnju s lokalnom zajednicom.
- ▶ Preostalih 10 sati ide kroz SAP (Samostalna aktivnost polaznika) te obuhvaća sve oblike samostalnog rada, učenja i rješavanja zadataka izvan neposredne nastave ili vođenih procesa. To uključuje izradu domaćih zadaća, istraživanje literature, rješavanje projektnih zadataka ili pripremu za ispite, a ključna je za ostvarivanje zadanih ishoda učenja.

11 Vođeni proces učenja i poučavanja (VPUP) odnosi se na sve aktivnosti koje se realiziraju u standardnoj učionici a odnose se na teorijsku nastavu te realizaciju vježbi uz vođenje od strane nastavnika. VPUP raspisan je u postotnom udjelu u cjelokupnom modulu što znači da škola ovisno o svojim mogućnostima može realizirati s većim ili manjim udjelom VPUP ovisno o UTR-u.

12 Učenje temeljeno na radu (UTR) oblik je strukovnog obrazovanja koji integrira teorijsku nastavu sa stvarnim radnim iskustvom . Provodi se u školi, specijaliziranim radionicama ili izravno kod poslodavaca s ciljem bržeg usvajanja vještina i lakšeg prelaska na tržište rada.

Dinamika realizacija i vremenski raspored održavanja modula treba biti odlučeno na razini škole i autonomno u odnosu na predviđenu satnicu, kapacitete škole i slično.

Važno je naglasiti kako je obavezno da ovaj modul provode nastavnici PiG-a ili etike koji su kompetentni za obradu teorijskog sadržaja vezanog uz temeljne koncepte demokratske kulture, ljudskih i radničkih prava te aktivnog građanstva i participacije te praktičnog sadržaja kroz terensku i projektnu nastavu.

Važno je naglasiti kako je obvezni općeobrazovni modul formalno predviđen reformskim okvirom. Odluka o donošenju kurikuluma općeobrazovnih predmeta izričito navodi da se općeobrazovni moduli, među kojima je i Politika i gospodarstvo izrađena u obliku skupova ishoda učenja (ovisno o potrebama sektora, zanimanja i kvalifikacije) mogu izvoditi kao obvezni, izborni ili fakultativni (MZOM, 2025.). Razlika između nekadašnjeg obveznog predmeta i ovdje predloženog obveznog modula stoga nije u obveznosti, nego u formi. Modul je definiran ishodima učenja i CSVET bodovima te se izvodi fleksibilno (npr. 30 sati za vođeno učenje i poučavanje – VPUP, 10 sati za učenje temeljeno na radu - UTR, projektna i terenska nastava te 10 sati za SAT-samostalnu aktivnost polaznika), pri čemu škola autonomno određuje dinamiku provedbe umjesto fiksne tjedne satnice jednake za sve programe (ASOO, 2025.).

Prednosti modela su kompatibilnost s modularnom logikom, osigurana minimalna obvezna satnica (koja je predviđena za učenje teorijskih koncepata) te gradnja na iskustvenim i participativnim oblicima učenja koji su empirijski potvrđeni kao učinkovitiji za razvoj građanskih kompetencija (Debowski et al., 2025.; Tommasi et al., 2021.). Vijeće Europe (2025.) u svojoj publikaciji o učenju o demokraciji u strukovnim školama posebno naglašava upravo kombinaciju formalnog poučavanja i iskustvenog učenja kao optimalni model za kontekst strukovnog obrazovanja.

Nedostaci su implementacijska kompleksnost, osobito pronalazak satnice u prenatrpanim programima strukovnih škola, te potreba za jasnim definiranjem ishoda na nacionalnoj razini kako bi se izbjegla neujednačena provedba što može biti vremenski zahtjevno.

Model 4

STATUS QUO S PREPORUKAMA ZA UNAPREĐENJE

Četvrta opcija je zadržavanje trenutnog stanja, odnosno zadržavanje PiG-a kao izbornog modul, no uz dodatak, a to je izrada smjernica dobre prakse i preporuka za škole koje se odluče ponuditi izborni modul vezan uz građansko/političko obrazovanje i osiguranje dodatnih resursa za stručno usavršavanje i profesionalni razvoj nastavnika. Ova opcija je koherentna s trenutnim reformskim okvirom, ali je gotovo u potpunosti irelevantna s aspekta adresiranja identificiranog problema. Izbornost po definiciji znači kako modul biraju škole s motiviranim nastavnicima i učenicima koji su za taj sadržaj već unaprijed zainteresirani, dok upravo oni kojima su ove kompetencije najpotrebnije najvjerojatnije ostaju izvan dosega pa model koji doseg prepušta izboru zadržava, a potencijalno i produbljuje postojeće nejednakosti. Van de Werfhorst (2017.) pokazuje da institucionalna struktura obrazovnog sustava izravno utječe na demokratsku jednakost pa se može zaključiti kako odluka da ovi sadržaji ostanu izborni nije neutralna, nego institucionalni izbor koji reproducira demokratsku nejednakost. Tomu u prilog govori i komparativna analiza europskih praksi (Šalaj, 2024) prema kojoj provedba građanskog obrazovanja koja počiva na dobrovoljnosti i entuzijazmu pojedinih nastavnika rezultira izrazito neujednačenim učincima, dok učinkovite prakse pretpostavljaju nacionalno propisanu obveznost. Smjernice dobre prakse i stručno usavršavanje, koliko god korisni, ne mijenjaju taj strukturni problem izbornosti jer iako mogu podići kvalitetu provedbe tamo gdje se modul izvodi ipak ne mogu osigurati da sadržaj dođe do svih učenika posebno do onih kojima je najpotrebniji.

Zaključci i preporuke

Sinteza ključnih nalaza

Analiza pokazuje kako reforma strukovnog obrazovanja u Hrvatskoj, unatoč legitimnim ciljevima modernizacije i prilagodbe tržištu rada, nije adekvatno adresirala problem sustavnog osiguranja građanskih i političkih kompetencija za sve učenike strukovnih škola. Transformacija PiG-a iz obveznog predmeta u izborni modul nije neutralna promjena već ona sistemski smanjuje pristup građanskom i političkom obrazovanju za populaciju koja je već identificirana kao najranjivija u kontekstu političke pismenosti (Šalaj, Gvozdanović i Horvat, 2024.). Usporedba s europskim iskustvima (Van de Werfhorst, 2017.; Rosvall i Nylund, 2024.; Debowski et al., 2025.) potvrđuje kako strukovni sustavi koji ne razvijaju sustavne mehanizme za integraciju demokratskih kompetencija reproduciraju i produbljuju demokratsku nejednakost.

Kao što je vidljivo iz tablice niti jedan model ne ostvaruje maksimalan rezultat na svim kriterijima, no usporedba jasno pokazuje kako MODEL 3 (KOMBINIRANI MODEL) ostvaruje najpovoljniji ukupni rezultat ponajprije zato što jedini istodobno osigurava obveznost za sve učenike, pedagošku kvalitetu utemeljenu na iskustvenom učenju i punu usklađenost s postojećim reformskim okvirom. Ovdje se to ostvaruje uz neophodnu pretpostavku da se paralelno unaprijedi i integrativna dimenzija iz MODELA 2 (INTEGRACIJA U POSTOJEĆE MODULE KROZ SKUPOVE ISHODA UČENJA) kroz definiranje obveznih skupova ishoda učenja u strukovnim modulima što zapravo služi i kao preduvjet za uspostavu Modela 3.

KRITERIJ EVALUACIJE	MODEL 1	MODEL 2	MODEL 3	MODEL 4
DJELOTVORNOST Mjera u kojoj se ovom politikom postiže određeni cilj	✓✓	✓	✓✓✓	✓
UČINKOVITOST Procjena vjerojatnog učinka na razvoj građanskih i političkih kompetencija učenika	✓	✓✓	✓✓	✓✓
RELEVANTNOST Mjera u kojoj opcija adresira identificirani problem i odgovara potrebama ciljne populacije	✓✓	✓✓	✓✓✓	✓
KOHERENTNOST Kompatibilnost opcije s aktualnim reformskim okvirom i logikom modularnog kurikulumu.	✓	✓✓✓	✓✓✓	✓✓✓
ODRŽIVOST Realnost implementacije u kontekstu raspoloživih kadrovskih, financijskih i organizacijskih kapaciteta.	✓✓	✓	✓✓✓	✓

✓ SLABO ✓✓ UMJERENO ✓✓✓ SNAŽNO

Preporuke

Na temelju provedene analize, upućuju se sljedeće preporuke donositeljima odluka:

PREPORUKA 1

Uvesti obvezni kombinirani model građanskog i političkog obrazovanja u svim trogodišnjim i četverogodišnjim strukovnim programima koji iznosi 2 CSVET boda (50 sati).

PREPORUKA 2

Definirati na nacionalnoj razini minimalni skup obveznih ishoda učenja vezanih uz građanske i političke kompetencije (kao podloga može se koristiti već spomenuti „Referentni okvir kompetencija za demokratsku kulturu“ Vijeća Europe - RFCDC) koji su obavezni za sve strukovne programe bez obzira na sektor. Kao predloženi kompetencijski okvir i ključne teme ispitanici iz akademske zajednice navode kako bilo koji budući kurikulum modula vezanog uz građanske i političke kompetencije treba obavezno uzimati u obzir sljedeće teme: Radnička prava, Solidarnost (odgovornost u zajednici, volontiranje, migracije, vrijednosti, poštivanje različitosti i sl.), Participacija (aktivno građanstvo, ljudska prava, sudjelovanje u izborima na svim razinama i sl.). U izradu skupova ishoda učenja u različitim strukovnim kurikulumima obavezno je uključiti nastavnike PIG- a i etike iz strukovnih škola.

PREPORUKA 3

Jasno regulirati kadrovanje kroz izmjene pravilnika o nastavničkim kompetencijama, uz eksplicitno definiranje kako nastavnici PiG-a i etike imaju primarnu nadležnost za provedbu sadržaja građanskog i političkog obrazovanja u strukovnim školama, uz obvezu međupredmetne suradnje sa strukovnim nastavnicima. Za ovo je potrebno i definiranje kadrovskih uvjeta kroz reviziju standarda zanimanja¹³ i standarda kvalifikacija¹⁴.

PREPORUKA 4

Investirati u sustavno stručno usavršavanje nastavnika strukovnih predmeta u sadržajima i metodologiji građanskog i političkog obrazovanja, uz izradu nastavnih materijala (tiskanih i digitalnih), scenarija učenja i sl. koji su prilagođeni različitim strukovnim kontekstima.

PREPORUKA 5

Uspostaviti mehanizam praćenja i vrednovanja provedbe građanskog i političkog obrazovanja u strukovnim školama, koji će u evaluaciju reforme strukovnog obrazovanja (planiranoj nakon 2027. godine) uključiti i indikatore razvoja demokratskih kompetencija.

13 Standard zanimanja je skup normativa kojima se određuje sadržaj strukovne kvalifikacije na određenoj razini složenosti i određuju potrebna znanja, vještine te strukovne kompetencije ili se utvrđuju poslovi i aktivnosti unutar tih poslova te kompetencije potrebne za njihovo obavljanje, na način kako ih iskazuje tržište rada, a u funkciji je izradbe standarda kvalifikacije i strukovnih kurikuluma. Standard zanimanja rezultat je dogovora svih relevantnih dionika na tržištu rada i obrazovanja o optimalnom sadržaju pojedinog zanimanja te o znanjima i vještinama uz pripadajuću samostalnost i odgovornost (kompetencijama). Njime se utvrđuju ključni poslovi te kompetencije potrebne za obavljanje tih poslova za pojedino zanimanje.

14 Standard kvalifikacije sadržaj je i struktura određene kvalifikacije. Uključuje one podatke koji su potrebni za određivanje razine, obujma i profila kvalifikacije te podatke koji su potrebni za osiguravanje i unapređenje kvalitete standarda kvalifikacije. Standard kvalifikacije sastoji se od više skupova ishoda učenja.

Zaključak

Europska komisija u Akcijskom planu za temeljne vještine (Europska komisija, 2025) eksplicitno navodi kako temeljne vještine, uključujući sposobnost kritičkog razmišljanja i demokratskog angažmana, nisu samo individualna kompetencija nego temelj zaštite europskih demokratskih vrijednosti u kontekstu rastuće političke polarizacije i informacijske manipulacije. Hrvatska stoga ne može dopustiti da više od 70% populacije srednjoškolaca bude isključeno iz sustavnog razvoja tih kompetencija. Komparativna istraživanja jasno pokazuju kako sustavi koji građansko i političko obrazovanje prepuštaju tržišnoj logici izbora ili lokalnim inicijativama ne postižu jednake obrazovne ishode za sve učenike (Baketa, 2025.; Farah et al., 2025.). Štoviše, takvi sustavi aktivno reproduciraju demokratsku nejednakost jer učenici koji već dolaze iz manje politički angažiranih sredina dobivaju još manje prilike za razvoj kompetencija koje bi tu nejednakost mogle nadoknaditi (Van de Werfhorst, 2017). U hrvatskom kontekstu to znači da će, bez sustavne intervencije, generacije učenika strukovnih škola ostati bez minimalnih preduvjeta za informirano i aktivno sudjelovanje u demokratskom životu. Stoga će odluke koje donositelji odluka donesu u sljedećih nekoliko godina, u kontekstu evaluacije reforme strukovnog obrazovanja, imati dugoročne posljedice na demokratsku kulturu cijele generacije, ali i društva u cijelosti.

Bibliografija

Agencija za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih (2017). Projekt "Modernizacija sustava strukovnog obrazovanja i osposobljavanja". ASOO, Zagreb.

Agencija za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih (2025). Modularna nastava u strukovnom obrazovanju. ASOO. <https://www.asoo.hr/obrazovanje/strukovno-obrazovanje/modularna-nastava/>

Baketa, N., Bovan, K. i Matić Bojić, J. (2021). Istraživanje političke pismenosti učenika završnih razreda srednjih škola u Republici Hrvatskoj - istraživački izvještaj za 2021. godinu. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.

Baketa, N. (2025). Lokalne inicijative i europski primjeri: Put prema kvalitetnijem građanskom obrazovanju. Gong.

Council of Europe. (2024). Reference framework of competences for democratic culture (RFDCDC): Guidance document for vocational education and training. Council of Europe.

Council of Europe. (2025). Learning democracy in vocational education and training in Europe: An anthology. Council of Europe.

Debowski, H., Eriksen Grevle, T., Gray, L., Hawthorn, S., Kersh, N., Laczik, A., & Rosvall, P. (2025). Developing democratic citizenship in Europe in Vocational education and training – conceptual and practical issues. U C. Nägele, B. E. Stalder, F. Kaiser, M. Malloch i N. Kersh (Ur.), Trends in vocational education and training research (Vol. 8, str. 227–237). VETNET/OAPublishing. <https://doi.org/10.21240/vetcon/2025/ecer/29>

European Commission (2025). Communication on the Action Plan on Basic Skills. European Commission.

Farah, G. A., Podlaszewska, A., Putineanu, M., Šalaj, B., Štampar, T., & Tăbleț, D. (2025). Građansko obrazovanje u strukovnim školama: Studija slučaja Hrvatske, Rumunjske i Tiringije. Gong.

Gong (2026). Građansko za sve strukovnjake u Hrvatskoj: Gongovi prijedlozi za unapređenje građanskog obrazovanja u strukovnim školama. Gong.

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i mladih (2025). Odluka o donošenju kurikula općeobrazovnih predmeta za srednje strukovne škole na razinama 4.1. i 4.2. Narodne novine, 10/2025. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2025_01_10_85.html

Rosvall, P.-Å., & Nylund, M. (2024). Civic education in VET: Concepts for a professional language in VET teaching and VET teacher education. *Journal of Vocational Education & Training*. <https://doi.org/10.1080/13636820.2022.2075436>

Tommasi, F., Ceschi, A., Sartori, R., Gostimir, M., Passaia, G., Genero, S., & Belotto, S. (2021). Enhancing critical thinking and media literacy in the context of IVET: A systematic scoping review. *European Journal of Training and Development*. <https://doi.org/10.1108/EJTD-06-2021-0074>

Van de Werfhorst, H. G. (2017). Vocational and academic education and political engagement: The importance of the educational institutional structure. *Comparative Education Review*. <https://doi.org/10.1086/689613>

Šalaj, B. (2024). Građansko obrazovanje u strukovnim školama: Komparativna analiza europskih praksi. Gong.

Šalaj, B., Gvozdanović, A., & Horvat, M. (2024). Political competence of Croatian secondary school students 2010–2021. *Citizenship, Social and Economics Education*, 23(2), 54–69. <https://doi.org/10.1177/14788047241259164>

Škrnički, S. (2024). Instrumenti građanskog obrazovanja u strukovnim školama: Dizajn i praksa (Završni rad). Sveučilište u Zagrebu.

Vlada Republike Hrvatske (2021). Nacionalni plan oporavka i otpornosti 2021. – 2026.. Zagreb, Hrvatska.

Dodaci

Dodatak 1

PROTOKOL ZA FOKUS GRUPU S NASTAVNICAMA

Uvod: Razina znanja o politici kod učenika strukovnih škola niža je nego kod njihovih vršnjaka gimnazijalaca, a učenici trogodišnjih programa imaju nižu razinu znanja nego oni koji pohađaju četverogodišnje škole. Ovi rezultati kontinuiranih istraživanja ukazuju i da dosadašnji model koji se isključivo oslanjao na obvezni predmet Politika i gospodarstvo - dva sata tjedno u strukovnim školama, nije dao rezultat. Takvo stanje jasno upućuje na potrebu osnaživanja i unapređenja građanskog obrazovanja u strukovnim školama, a ne na njegovo ukidanje, kako su to učinile obrazovne vlasti. Ostvarenje odgojno-obrazovnih ciljeva međupredmetne teme u strukovnim školama dodatno je otežano jer je nastavnicima teško uklopiti ih u kurikule strukovnih predmeta. Iz toga razloga se u strukovnim školama znanje o društvu i demokraciji do ove školske godine dominantno stjecalo kroz obvezni predmet Politika i gospodarstvo. Sve to ukazuje da je učenicima strukovnih škola, koji čine više od 70 posto hrvatskih srednjoškolaca, znanje o društvu u kojem planiraju živjeti i raditi neophodno te da obrazovne institucije, usprkos izmjenama koje je donijela reforma strukovnog obrazovanja, moraju pronaći model koji bi omogućio učenicima znanja iz područja političkog/gr građanskog obrazovanja.

BLOK 1: UVOD

1. Recite nam ukratko: u kojoj školi predajete, koji predmet i imate li trogodišnje programe?
2. Kako biste opisali interes učenika za sadržaje koje predajete
3. Kako biste opisali sadašnji status građanskog/političkog obrazovanja u vašoj školi?

BLOK 2

4. Reforma strukovnog obrazovanja smanjila je satnicu PiG-a u četverogodišnjim programima i ukinula ga u trogodišnjima kao obavezni predmet (postao je izborni modul). Kako ste to doživjeli, koje primjene vi vidite u školi?
5. Jesu li teme građanskog/političkog obrazovanja po vašem iskustvu uopće spojive s kurikulumima strukovnih predmeta primarno kao međupredmetne teme?

BLOK 3 : ALTERNATIVNI MODELI

6. Ako PiG ne može opstati u dosadašnjem obliku, koji model vi vidite kao najrealniji i najkorisniji za vaše učenike - obvezni modul, međupredmetna tema s jasno definiranim satnicom, izborni predmet, nešto četvrto?
7. Gong kao inspiraciju navodi primjere Italije (33 sata obvezne međupredmetne teme), Francuske (obvezni predmet vezan uz struku), Austrije (80 sati u dvije godine) i Njemačka (učenje zalaganjem u zajednici). Koji od tih modela vam se čini najbliži realnosti vaših škola i zašto?
8. Jedna konkretna stvar koju bi Ministarstvo ili Agencija za strukovno obrazovanje trebali napraviti od sljedeće šk. godine a vezana je uz ove teme?
9. Imate li još nešto za dodati što vam je važno, a nismo obradili kroz ova pitanja?

Dodatak 2

PROTOKOL ZA FOKUS GRUPA S RAVNATELJIMA_ICAMA

Uvod: Razina znanja o politici kod učenika strukovnih škola niža je nego kod njihovih vršnjaka gimnazijalaca, a učenici trogodišnjih programa imaju nižu razinu znanja nego oni koji pohađaju četverogodišnje škole. Ovi rezultati kontinuiranih istraživanja ukazuju da dosadašnji model koji se isključivo oslanjao na obvezni predmet Politika i gospodarstvo nije dao rezultat. Reforma strukovnog obrazovanja smanjila je satnicu PiG-a u četverogodišnjim programima i ukinula ga kao obavezni predmet u trogodišnjima. Nastavnici su rekli da učenici koji idu ravno na tržište rada zapravo ne znaju ni svoja osnovna radnička prava, ni kako funkcioniraju institucije. Učenici strukovnih škola čine više od 70 % hrvatskih srednjoškolaca - zanima nas što vi, kao ravnatelji, vidite kao rješenje u ovoj situaciji.

BLOK 1 : UVOD

1. Kako biste opisali status građanskog/političkog obrazovanja u vašoj školi danas u svjetlu reforme?

BLOK 2 : REFORMA STRUKOVNOG OBRAZOVANJA

2. Reforma je u trogodišnjim programima PiG pretvorila iz obveznog predmeta u izborni modul.

Nastavnici s kojima smo razgovarali rekli su da sve ovisi o entuzijazmu pojedinog profesora tj. da nema sustava koji bi osigurao da se ti sadržaji stvarno provode. Prepoznajete li to u svojoj školi?

BLOK 3: ALTERNATIVNI MODELI

3. Nastavnici su predlagali različite modele: jedni su zagovarali povratak strukturiranog predmeta PiG, ali možda pod drugim imenom i definitivno ranje – 2. razred (makar s manjim brojem sati), drugi su predlagali provlačenje sadržaja kroz skupove ishoda učenja u postojećim modulima, treći kombinaciju teorije i projektnog rada. Jedna model oko kojeg je donekle postignut konsenzus bio bi taj da kroz VPUP (vođeni proces učenja i poučavanja) provede obaveznih 35 sati organiziranih kako skola odluči, ali da se počne u 2. razredu srednje škole, a gdje bi nastavnici PiG/etika predavali teroristički sadržaj, nakon toga kroz sve tri godine (2., 3. i ev. 4.) zapravo uvesti portfelj aktivnog građanstva koji bi bio definiran kroz skupove ishoda učenja i UTR (učenje temeljno na radu). Što vi, iz perspektive ravnatelja, vidite kao izvedivo u vašoj školi?
4. Nastavnici su istaknuli dva konkretna problema: kadroviranje (tko smije i može predavati ove sadržaje) i tjedna opterećenost učenika koja ne dopušta dodavanje novih modula. Kako vi gledate na te prepreke – jesu li rješive i ako jesu kako to najbolje provesti kroz školu?

Gong kao inspiraciju navodi nekoliko europskih modela: Italija (33 sata obvezne međupredmetne teme godišnje), Francuska (obvezni predmet vezan uz struku, uključujući nastavu na praksi), Austrija (80 sati u dvije godine kao zaseban predmet), Njemačka (učenje zalaganjem u zajednici, autonomija škola u provedbi). Koji od tih modela vam se čini najbliži onome što bi moglo funkcionirati u vašem kontekstu i zašto?

BLOK 4: ULOGA RAVNATELJA

5. Koliko autonomije vi kao ravnatelji stvarno imate u ovom pitanju? Možete li sami nešto napraviti već od sljedeće školske godine — ili je sve blokirano dok Ministarstvo ne donese odluku?
6. Nastavnici su rekli da učenici koji idu ravno na tržište rada zapravo ne znaju ni svoja osnovna radnička prava, ni kako funkcioniraju institucije. Osjećate li vi kao ravnatelji odgovornost za to — ili je to stvar šire obrazovne politike?

BLOK 5: ZAKLJUČAK

7. Jedna konkretna stvar koju bi Ministarstvo ili ASOO trebali napraviti, koji su vaši prijedlozi?

Kako obrazovati aktivne građane
u strukovnim školama

ISBN 978-953-7960-71-1

